

OLIY TA'LIMDAGI PEDAGOGIK FAOLIYATNING O'ZIGA XOSLIGI
ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В
ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ
CHARACTERISTICS OF PEDAGOGICAL ACTIVITY IN HIGHER
EDUCATION

Oltmisheva Nasibaxon G'ulamjonovna
Farg'ona politexnika instituti
“O‘zbekiston tarixi va ijtimoiy fanlar” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Ergashev Ulug'bek Adhamovich
Farg'ona politexnika instituti
“O‘zbekiston tarixi va ijtimoiy fanlar” kafedrasida o‘qituvchisi

Umurzaqov Ahmadjon Mahamadovich
Farg'ona politexnika instituti
“O‘zbekiston tarixi va ijtimoiy fanlar” kafedrasida katta o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimidagi ta'limga oid zamonaviy muammolar va bu muammolarning yechish usullari, yo'llari hususidagi ilmiy taklif va tavsiyalar keltirib o'tilgan.

Аннотации

В статье представлены научные предложения и рекомендации по актуальным проблемам образования в системе высшего образования и путям их решения.

Annotation

This article presents scientific proposals and recommendations on current problems in education in the higher education system and ways to solve these problems.

Tayanch iboralar: pedagogika, kasbiy faoliyat, pedagogik faoliyat, “Ideal men”, “haqiqiy men”, “retrospektiv men”, “o‘zlik tushunchasi”.

Ключевые слова: педагогика, профессиональная деятельность, педагогическая деятельность, «идеальное Я», «настоящее Я», «ретроспективное Я», «концепция идентичности».

Key words: pedagogy, professional activity, pedagogical activity, "ideal self", "real self", "retrospective self", "concept of identity"

O'qituvchilik kasbi o'zining kelib chiqishi uchun ta'limning alohida ijtimoiy funktsiya sifatida ajratilishi bilan bog'liq. O'qitish faoliyati quyidagilardan iborat: motivatsiya, pedagogik maqsad va vazifalar, pedagogik faoliyatning predmeti, qo'yilgan vazifalarni hal qilishning pedagogik vositalari va usullari, o'qituvchi faoliyatining mahsuli va natijasi.

O'qituvchining kasbiy faoliyati kasbiy vazifalarning dinamikasi va o'qituvchining ularni amalga oshirishga tayyorligi, ta'lim siyosati dinamikasi va o'qituvchining aniq, izchil pozitsiyani egallash istagi, o'qituvchining ijodiy o'zini o'zi boshqarishga bo'lgan shaxsiy ehtiyoji kabi omillar o'rtasidagi ko'plab qarama-qarshiliklarni bartaraf etishni talab qiladi.

O'qituvchining faoliyati ta'lim tizimining asoslari, tegishli ma'lumotlar hajmining o'sishi va ularni o'zlashtirish, saqlash va uzatishning muntazam usullari, jamiyatning ta'lim xizmatlariga bo'lgan ehtiyoji va ish vaqti zaxirasining qisqarishi, ish vaqtining qisqarishi bilan belgilanadi. Masalan, yangi avlod ta'lim standartlari kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni joriy etishni nazarda tutadi. Shunga ko'ra, professor-o'qituvchilar oldida qator vazifalar turibdi: fanlarning o'quv-uslubiy majmuasini o'zgartirish; kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan talabalarning mustaqil ishi doirasida auditoriya va mashg'ulotlar texnologiyalarini ishlab chiqish; yangi avlod ta'lim standartlari talablariga javob beradigan darsliklar, o'quv-uslubiy qo'llanmalar va uslubiy ko'rsatmalar yaratish zarur. Shuningdek oliy ta'lim o'qituvchisi talabalari kompetensiyalarini shakllantirish algoritmini aniq tushunishi kerak. Shu maqsadda o'z bilim darajasini oshirish, malaka va kasbiy mahorat darajasini mustahkamlash muhim ahamiyatga ega.

Yuqoridagilardan tashqari, o'qituvchilar nafaqat talabalarga dars beradigan mutaxassis shuningdek, ilmiy ish olib borayotgan tadqiqotchi hamdir. Biroq, bu holatda, muammo tug'iladi: o'qituvchining 600 soatdan ortiq dars yuki ko'p vaqtni oladi. Shunga ko'ra, ilmiy faoliyatni olib borish va tadqiqot va tajriba ishlariga sho'ng'ish uchun o'qituvchi vaqt va kuch topishi kerak. Binobarin, dars yuklamasini shunday tartibga solish kerakki, o'qituvchi o'z-o'zini rivojlantirish va ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lsin. Oliy ta'limning ilmiy

salohiyatini rivojlantirishni bu jarayonda professor-o'qituvchilarning ishtirokisiz amalga oshirish qiyin. Oliy ta'lim muassasasi boshqaruvini ilmiy-tadqiqot faoliyatiga jiddiy e'tibor qaratiladigan tarzda tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun nafaqat o'qituvchilarga ushbu faoliyat bilan shug'ullanish imkoniyatini berish, balki ularni amalga oshirishga undash ham muhimdir. Oliy ta'lim muassasasining ilmiy salohiyatini rivojlantirish ta'lim xizmatlari sifatini oshirish, shuningdek, oliy ta'limning raqobatbatdoshligini mustahkamlash imkonini beradi. Inson faoliyatining boshqa turlari kabi o'qituvchi faoliyati ham maqsadlilik, motivatsiya bilan tavsiflanadi.

Kasbiy faoliyatga ta'sir etuvchi muhim omil - bu shaxsning o'z-o'zini anglashi, "men-kontsepsiya". Ma'lumki, "o'zlik tushunchasi" statik emas, balki dinamik psixologik shakllanish vazifasini bajaradi. Shaxsning professional "men-o'zini anglashi" real va ideal bo'lishi mumkin. Haqiqiy "men-kontsepsiya" uning kimligi haqidagi g'oyani aks ettiradi. Ideal "Men-kontsepsiya" shaxsning qanday bo'lishi kerakligi haqidagi g'oyani aks ettiradi. Haqiqiy va ideal o'z-o'zini anglash o'rtasidagi nomuvofiqlik salbiy va ijobiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Bir tomondan, real va ideal tushunchalar o'rtasidagi nomuvofiqlik shaxs ichidagi ziddiyatlarning manbai bo'lishi mumkin. Boshqa tomondan, aynan shu nomuvofiqlik shaxsning kasbiy o'zini-o'zi takomillashtirish va rivojlanish istagining asosiy manbai hisoblanadi. Bu jarayonda ko'p narsa nomuvofiqlik darajasi va uning ichki talqini bilan belgilanadi.

Kasbiy va mehnat faoliyati vaqtning asosiy qismini egallaydi va inson o'zini shaxs sifatida anglashga intilishi kerak bo'lgan samolyot sifatida harakat qilishi kerak. Inson mehnatga qanday munosabatda bo'lishi, muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklarni, g'alaba va mag'lubiyatlarni qanday qabul qilishi, uning hissiy holati va farovonligiga bog'liq bo'lib, bu ko'p jihatdan uning ishining samaradorligini shakllantirishga ta'sir qiladi. Kasbiy o'zini o'zi anglash oliy ta'lim muassasasi o'qituvchisining kasbiy va ijodiy o'zini o'zi rivojlantirishning shaxsiy regulyatori bo'lib xizmat qiladi.

Oliy ta'lim o'qituvchisining kasbiy "o'zini o'zi" ongining tuzilishi quyidagilardan iborat: "haqiqiy men" (o'qituvchi bugungi kunda o'zini qanday ko'radi), "retrospektiv men" (o'qituvchi ishning dastlabki bosqichlarida o'zini qanday ko'radi), "ideal men" (o'qituvchi kim bo'lishni xohlaydi), "refleksiv men" (o'qituvchi nuqtai nazaridan, oliy ta'limning boshqa xodimlari uni ko'radi). "Men dolzarbman" o'qituvchining kasbiy o'zini o'zi anglashida markaziy o'rinni egallaydigan element sifatida tan olinishi mumkin. Bu element uchta boshqa sifatlarga asoslanadi, bu yerda "retrospektiv o'zini" "haqiqiy o'zini" bilan solishtirganda, o'z yutuqlari shkalasi va o'zini o'zi qadrlash mezonlarini beradi. "Ideal men" shaxsning o'ziga bo'lgan yaxlit nuqtai nazari sifatida tan olinishi mumkin. Bu esa o'qituvchining kasbiy sohadagi o'z-o'zini rivojlantirish jarayoniga ta'sir qiladi. "Refleksiv o'zini" o'qituvchi shaxsining ijtimoiy nuqtai nazari sifatiga bog'liq.

O'z-o'zini hurmat qilish oliy o'quv yurti o'qituvchisining kasbiy shaxsi tuzilishida juda muhim rol o'ynaydi. O'z-o'zini hurmat qilish - bu shaxsning o'ziga bo'lgan munosabatining o'ziga xos ifodasi bo'lib, shaxsning o'ziga bo'lgan munosabatining umumiy yo'nalishini, "belgisi"ni tavsiflaydi va ko'pincha miqdoriy jihatdan ifodalanishi mumkin. Kasbiy o'z-o'zini baholash tarkibida ikkita jihatni ajratib ko'rsatish mumkin: o'z kasbiy darajasi va malakasini baholash; o'z shaxsiy fazilatlarini ideal bilan solishtirganda baholash.

Ushbu jihatlar doirasida amalga oshiriladigan o'z-o'zini baholash professional moslashuv va professional muvaffaqiyatga ta'sir qiladi.

O'z-o'zini hurmat qilishning bunday jihatlari oliy ta'lim o'qituvchisining o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantirishga ta'sir qiladi. Bu erda shuni ta'kidlash kerakki, natijaning past o'zini-o'zi hurmati umuman "kasbiy pastlik majmuasi" ni ko'rsatmaydi, aksincha, potentsialning yuqori o'zini-o'zi hurmat qilish bilan birgalikda, o'zini o'zi rivojlantirish omilidir. O'z-o'zini baholashning ma'lum bir namunasi o'qituvchining o'zini o'zi rivojlantirish motivatsiyasining asosidir.

A.K.Baymetov pedagogik faoliyat motivlarini o'rganar ekan, ularning barchasini uch guruhga birlashtirgan: burch, fanga qiziqish va ishtiyoq, o'quvchilar bilan muloqot jarayoniga ishtiyoq.

Ushbu motivlarning ustunligi tabiatiga ko‘ra o‘qituvchilarning to‘rtta guruhi ajralib turadi:

- 1) qarzdorlik sabablarining ustunligi bilan;
- 2) o‘qitiladigan fanga qiziqishning ustunligi bilan;
- 3) ta‘lim jarayoni kontekstida muloqot qilish zarurati ustunligi bilan;
- 4) yetakchi motivsiz.

Bu guruhlardan birinchisi eng ko‘p, ikkinchisi esa, aksincha, eng kam vakilga ega. Shu o‘rinda shuni ta‘kidlash kerakki, har tomonlama g‘ayratli o‘qituvchining o‘quvchilarga qo‘yadigan talablari uyg‘un va ortiqcha emas, burch tuyg‘usining hukmronligi esa avtoritarizmga undaydi.

L.N.Zaxarova o‘qituvchining kasbiy motivlarining turlarini ko‘rsatib, motivatsiya, shaxsiy o‘zini o‘zi anglash uchun rag‘batlantirish bilan bir qatorda, moddiy rag‘batlantirishni belgilaydi.

Xususan, shuni ta‘kidlash mumkinki, moddiy mukofot bilan bog‘liq bo‘lgan rag‘batlantirishlar, shuningdek, bo‘shatishning ko‘payishi, talablar va nazoratning zaiflashishi; tashqi o‘zini-o‘zi tasdiqlash motivlari, ya‘ni boshqalarga ijobiy baho berish orqali o‘zini-o‘zi tasdiqlash – boshqa tilda, obro‘-e‘tibor motivi; kasbiy motiv o‘zining eng umumiy ko‘rinishida o‘qitish va tarbiyalash istagi sifatida ishlaydi; shaxsiy o‘zini o‘zi anglash motivi pedagogik faoliyatni shaxs va kasb egasi sifatida o‘zini anglash imkoniyati sifatida idrok etishda yotadi.

Zamonaviy ta‘lim muassasasining samarali ishlashi uchun mas‘uliyatli va tashabbuskor, yuqori tashkilotchi va shaxsning o‘zini o‘zi mehnat qilishiga intiladigan xodimlar talab qilinadi. O‘qituvchi nafaqat “ta‘lim xizmatlari”ni ko‘rsatish bilan shug‘ullanishi, balki ta‘limning yuqori sifatini ta‘minlab, o‘zini-o‘zi rivojlantirishi shart.

Foydanilgan adabiyotlar:

1. Ismontas BB Pedagogik psixologiya. Yordamchi eslatmalar. - M.: Moskva ochiq ijtimoiy universiteti, 2001. - [elektron resurs]. - Kirish rejimi: http://ido.rudn.ru/psychology/pedagogical_psychology/12.html.
2. Oltmisheva N.G. Tuhtarov I.M. Turdialyeva Sh.I., Hakimov A.M., Teshabaeva L.A., Ergashev U.A., Kadirova D.S. Kant's pedagogy and contemporaneity // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation – 2021 - 32(2) – С. 1633-1636.
3. . Tuhtarov I. et al. Kant's pedagogy and contemporaneity // Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation. – 2021. – Т. 32. – №. 2. – С. 1633-1636.
4. Тожибоев, У. У., and И. А. Рахимов. "ДУХОВНЫЕ ОСНОВЫ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА." Актуальная наука 11 (2019): 137-140.
5. Nosirovna M. A. Issues of history world civilization in the scientific research of rh suleymanov // Austrian Journal of Humanities and Social Sciences. – 2021. – №. 1-2. – С. 20-24.
6. Олтмишева Насибахон Гуламжоновна, Мамаюнусова Матлюба Исмаиловна Особенности формирования личности // Проблемы Науки. 2020. №1 (146). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-formirovaniya-lichnosti> (дата обращения: 06.01.2022).
7. Насибахон Фуломжоновна Олтмишева ЁШЛАР ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ЖАМИЯТ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ // Scientific progress. 2021. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/yoshlar-izhtimoiy-faolligini-rivozhlantirish-zhamiyat-tara-iyotining-mu-im-omili> (дата обращения: 06.01.2022).
8. Мамаюнусова Матлюба Исмаиловна, Олтмишева Насибахон Гуламжановна Место экологического воспитания в семье // Вестник науки и образования. 2019. №20-3 (74). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/mesto-ekologicheskogo-vospitaniya-v-semie> (дата обращения: 06.01.2022).
9. Эргашев Улугбек Адхамович, Уринбаева Мафтуна Садиковна, Умурзаков Ахмаджон Махаматович Рынок и нравственность // Проблемы Науки. 2019. №10 (143). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/rynok-i-nravstvennost> (дата

обращения: 06.01.2022).

10. 12. Ergashev U. A., Umurzakov A. M. THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL ISSUES ON HUMAN LIFE // Экономика и социум. – 2020. – №. 8. – С. 26-29.

11. Умурзаков А. М. ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ВЕРЫ // Экономика и социум. – 2021. – №. 4-2. – С. 507-510.

12. Ergashev U. A. Relationship with religion in Uzbekistan // Экономика и социум. – 2020. – №. 5-1. – С. 37-39

13. Abdukhamidov I. PROCESSES OF POPULATION MIGRATION IN FERGANA REGION // INTERNATIONAL CONFERENCE. "THE HISTORY OF THE FERGANA VALLEY IN NEW RESEARCHES". Section 4. 2021, 3-10

14. Usmonova M. A. ABOUT SOME ASPECTS OF FAMILY EDUCATION // Экономика и социум. – 2021. – №. 3-1. – С. 341-343.

15. Умурзаков Ахмаджон Махаматович Влияние различных факторов на процесс обучения студентов // Проблемы Науки. 2019. №12-2 (145). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-razlichnyh-faktorov-na-protsess-obucheniya-studentov> (дата обращения: 06.01.2022).

16. Ergashev U. A., Hakimov A. M., Usmonova M. A. THE PHENOMENON OF JUSTICE IN YOUTH EDUCATION AND ITS CHARACTERISTICS // Экономика и социум. – 2021. – №. 2-1. – С. 130-132.